

КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ ФОНЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ МОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті проаналізовано значну роль іншомовної компетентності у професійній підготовці майбутніх учителів іноземних мов. Однією з складових іншомовної компетентності є фонетична. Фонетична компетентність присвячена вивченню мовних одиниць найнижчого рівня мовної структури – фонетикофонологічного. Значущість засвоєння фонетичного матеріалу зумовлюється тією роллю, яку виконують фонетичні одиниці в системі мови як засобу спілкування. Встановлено, що актуальність дослідження фонетичних питань зумовлюється компетентнісним підходом, зорієнтованим на формування готовності майбутніх учителів іноземних мов до професійно-педагогічної діяльності, яка забезпечується сукупністю загальних, галузевих і спеціальних компетентностей. Проведено порівняльний аналіз понять «компетенція» і «компетентність». Досліджено особливості фонетичної компетентності у майбутніх вчителів іноземних мов, які полягають у здатності до правильного артикуляційного та інтонаційного висловлювання своїх думок і розуміння мовлення інших, яка базується на відповідних фонетичних навичках та знаннях. Саме від рівня сформованості вимовних навичок, від обсягу отриманих та засвоєних знань та динамічної взаємодії цих компонентів залежить ефективність формування фонетичної компетентності майбутніх вчителів іноземної мови.

Розглянуто когнітивний компонент формування фонетичної компетентності майбутніх спеціалістів іноземної мови, який представляє собою готовність до комунікативно-мисленнєвої діяльності, що спрямована на оволодіння змістовним предметом спілкування. До його складу відносять знання фонетичної термінології, уміння та навички використання фонетичних знань, умінь і навичок оперувати фонетичними засобами спілкування.

Досліджено фонетичні знання, під якими розуміємо відображення існуючих у іноземній мові звукових явищ різних рівнів – звука, фонем, слова чи речення, правильних відношень між графемою і фонемою, а також транскрипційних позначень, однозначно характеризуючи звукові явища.

Ключові слова: компетенція, компетентність, субкомпетентність, когнітивний компонент, декларативні знання, процедурні знання, лінгводидактика.

На сучасному етапі розвитку суспільства професія майбутніх учителів англійської мови вимагає ряд сформованих компетентностей, зокрема фонетичної. Фонетична компетентність є обов'язковою складовою іншомовної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови. Формування означеної компетентності забезпечують заклади вищої освіти. Актуальність дослідження фонетичних питань зумовлюється компетентнісним підходом, зорієнтованим на формування готовності майбутніх учителів іноземних мов до професійно-педагогічної діяльності, яка забезпечується сукупністю загальних, галузевих і спеціальних компетенцій. **Метою статті** є дослідження особливостей фонетичної компетентності у майбутніх вчителів іноземної мови.

У сучасній лінгвістиці та методиці мета навчання іноземним мовам розглядається у трьох аспектах: прагматичному, когнітивному та педагогічному. Зазначені аспекти співвідносяться з практичним, розвиваючим, виховним, які залишаються основними у практиці навчання іноземній мові та схожі з ними у змістовному сенсі. Така термінологічна трансформація у позначенні аспектів цілей навчання іноземній мові виступає цілком виправданою, тому що є не номінальною, а глибоко змістовною. Використанні терміни релевантні основним положенням сучасної лінгводидактики та методики навчання іноземним мовам. Різномасштабна детермінованість цілей навчання іноземним мовам зумовлена соціально-економічними, політичними та соціально-педагогічними факторами, дія яких виявляється у ставленні суспільства до іноземної мови, до рівня її якості мовної освіти на певному етапі соціально-економічного розвитку суспільства.

На сучасному етапі розвитку освіти головною метою навчання іноземним мовам буде формування особистості того, хто навчається, здатної приймати участь у опосередкованому і безпосередньому спілкуванні на міжкультурному рівні [2, с. 35] Тобто така особистість у сучасній лінгводидактиці кваліфікується як вторинна мовна особистість [2, с. 96].

Таким чином, стратегічна мета сучасної мовної освіти на усіх рівнях полягає у формуванні в тих, хто навчається, основних рис вторинної мовної особистості, що роблять студентів, які вивчають іноземну мову, здатними до адекватної соціальної взаємодії у ситуаціях міжкультурного спілкування.

Для правильного визначення поняття фонетична компетентність нам необхідно провести порівняльний аналіз понять компетентність та компетенція.

Сьогодні неможливо собі уявити висококваліфікованого фахівця без певного набору навичок. Ці набори навичок розглядаються в рамках компетентнісного підходу, однак цей підхід мало досліджений.

Так, у «Новому тлумачному словнику української мови» слово «компетенція» трактується як «добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи, особи» [8, с. 874]. Змістовною основою поняття компетенції є: знання, які повинні мати той, хто навчається; коло питань, з якими студент

повинен бути обізнан; досвід, необхідний для успішного виконання роботи у відповідності з установленими правами, законами, статутом. Знання, коло питань, досвід подані як узагальнені поняття, що не стосуються конкретного студента, які не є його особистісною характеристикою. У визначенні цього поняття чітко відображено когнітивний (знання) і регулятивний (повноваження, закон, статут) аспекти даного поняття.

У «Новому тлумачному словнику української мови» слово «компетентний» означено так: «1) який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий; який ґрунтується на знанні; кваліфікований; 2) який має певні повноваження; повноправний, повновладний» [8, с. 874].

Як бачимо, поняття «компетентність» вживаємо, коли говоримо про людину, яка володіє відповідною компетенцією, або про заклад, орган управління, що має права для вирішення якого-небудь питання. Одним із смислів поняття компетентності є характеристика особистісних якостей людини, володіння компетенцією. Отже, *компетенція* – це певна норма, досягнення якої може свідчити про можливість правильного вирішення якого-небудь завдання, а *компетентність* – це оцінка досягнення (або недосягнення) цієї норми. Компетентність виступає в українській мові як якість, характеристика особи, яка дозволяє їй (або навіть дає право) вирішувати певні завдання, виносити рішення, судження у певній галузі. Основою цієї якості є знання, обізнаність, досвід соціально-професійної діяльності людини. Цим самим підкреслюється інтегративний характер поняття «компетентність».

Розглянемо поняття «компетенція» та «компетентність» у сфері освіти. Так, у проєкті українського державного стандарту загальної освіти сформульовано означення компетенції як «готовності учня використувати уміння і навички, а також способи діяльності в житті для розв'язання практичних і теоретичних завдань». Ключовим у цьому визначенні є поняття «готовності» учня, яке означає «підготовлений до використання» знань і способів діяльності. Крім того, готовність передбачає також згоду, бажання що-небудь зробити, тобто включає аспекти умотивованості особи на виконання роботи.

Ряд українських учених визначають компетентність як специфічну здатність, необхідну для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній галузі, яка включає вузькоспеціальні знання, особливого роду предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії. Бути компетентним – значить мати набір специфічних компетентностей різного рівня. У структурі компетентності виділяють чотири компоненти: когнітивний, афективний, вольовий, навички і досвід.

Компетентність – інтегрований результат освіти, що, на відміну від функціональної грамотності, дозволяє розв'язувати цілий клас задач; на відміну від навички є усвідомленою; на відміну від уміння є здатною до перенесення; удосконалюється не шляхом автоматизації та перетворення на навичку, а шляхом інтеграції з іншими знаннями, уміннями, навичками; через усвідомлення загальної основи діяльності зростає компетентність; на відміну від знання існує у формі діяльності, а не інформації про неї.

Таким чином, аналіз понять «компетенція» і «компетентність» дає підстави зробити такі висновки: *компетенція* – деяка відчужена, наперед задана вимога до підготовки того, хто навчається, наперед задана вимога щодо знань та досвіду діяльності у певній сфері; *компетентність* – це володіння компетенцією, що виявляється в ефективній діяльності і включає особисте ставлення до предмету і продукту діяльності; компетентність – це інтегративне утворення особистості, що інтегрує в собі знання, уміння, навички, досвід і особистісні властивості, які обумовлюють прагнення, здатність і готовність розв'язувати проблеми і завдання, що виникають в реальних життєвих ситуаціях, усвідомлюючи при цьому значущість предмету і результату діяльності. Компетентність є системним поняттям, що має свою структуру, рівні, функції, своєрідні характеристики, властивості; компетентним можна стати опановуючи певні компетенції і реалізуючи їх у досвіді конкретної діяльності.

Таким чином, стає можливим, розглянути більш детально поняття фонетична компетентність.

Фонетична компетентність розглядають як здатність до правильного артикуляційного та інтонаційного висловлювання своїх думок і розуміння мовлення інших, яка базується на відповідних фонетичних навичках та знаннях. Саме від рівня сформованості вимовних навичок, від обсягу отриманих та засвоєних знань та динамічної взаємодії цих компонентів залежить ефективність формування фонетичної компетенції майбутніх вчителів іноземної мови.

Фонетична компетентність іноземної мови складається зі знань про артикуляційну базу мови, що вивчається, знання про будову органів мовлення, механізмів голосоутворення, специфіці артикуляції звуків; знання просодії; знання про інтонацію; знання основних фонетичних явищ та термінів; знання про способи артикуляції звуків у рідній мові, наприклад, знання про спільність або відмінність звуків, типах інтонації, що дозволяють забезпечити перенос чи уникнути інтерференції в оволодінні іншомовною вимовою; знання особливостей офіційних та неофіційних стилів мовлення та діалектах; знання про те, як соціальні фактори впливають на вибір фонетичних форм в залежності від віку, соціального положення, освітнього рівня; знання, котрі спрямовані на засвоєння лексичних і граматичних структур; уміння застосовувати знання на практиці та побудувати висловлювання, адекватне цілям та умовам комунікації; уміння застосовувати отримані знання в практиці спілкування; уміння використовувати ці знання для розрізнення лексичних і граматичних структур у мовленнєвому потоці; уміння розуміти та відтворювати мовлення відповідно цілям і умовам спілкування; уміння адаптувати власну вимову до стандартів іншомовної вимови з метою досягнення цілей комунікації.

Фонетична компетентність тісно пов'язана з формуванням граматичної та лексичної компетентності. Таким чином, фонетична компетентність виступає складовою частиною лінгвістичної компетенції, тісно пов'язана з усіма субкомпетенціями системи навчання іноземної мови та забезпечує їхню реалізацію.

Тому, фонетична компетентність – це заснована на знаннях, уміннях, навичках та відношеннях здатності студента здійснювати іноземну комунікацію відповідно до норм мови, що вивчається.

Виходячи з цього, фонетична компетентність складається з когнітивного, прагматичного, рефлексивного та соціокультурного компонентів.

Когнітивний компонент представляє собою готовність до комунікативно-мисленнєвої діяльності, що спрямована на оволодіння змістовним предметом спілкування. До його складу відносять знання фонетичної термінології, уміння та навички використання фонетичних знань, умінь і навичок оперувати фонетичними засобами спілкування.

Під фонетичними знаннями необхідно розуміти відображення існуючих у іноземній мові звукових явищ різних рівнів – звука, фонем, слова чи речення, правильних відношень між графемою і фонемою, а також транскрипційних позначень, однозначно характеризуючи звукові явища.

Розрізняють наступні класи фонетичних явищ: образи ознак явищ, що засвоюють за допомогою безпосередньо сприйняття та імітування (практичні знання); образи окремих явищ або засобів їхнього використання всередині класів мовних засобів у вигляді правил (знання, що пов'язані з теорією мови); образи взаємовідношень між графемами та їхніми фонематичними відповідностями як знання, закріплені у правилах; образи знаків міжнародної фонетичної транскрипції для рецептивного використання при відповідній вимові за даними слоника.

Знання фонетичних явищ у вузькому значенні можуть бути класифіковані залежно від їхнього співвідношення до окремого звуку/фонемі або правилам дистрибуції й комбінації звуків у певній мові, а також до явищ всередині слів чи всередині мовленнєвого такту або речення.

Представлення мови як багатопланової системи, як засобу комунікації з урахуванням специфіки функціонування мовних одиниць різних рівнів, потребує конкретизації сутності об'єктів фонетичної компетентності.

Говорячи про *когнітивний аспект* навчання іноземним мовам необхідно зазначити, що когнітивні аспекти функціонування особистості та інтелект людини проявляються у мовленні. Мовна особистість складається зі здатності людини здійснювати різні види мовленнєвої діяльності та реалізовувати різні комунікативні ролі у процесі соціальної взаємодії людей. Таким чином, когнітивний аспект цілей навчання іноземної мови пов'язано з когнітивним розвитком у тих, хто навчається, та налічує сферу таких категорій, як: знання, мислення, процеси розуміння, сприйняття, що задіяні в ході навчання студентів іноземної мови, до культури країни, мова якої вивчається.

Когнітивний процес вивчення іноземної мови пов'язано з оволодінням двома типами знань – *декларативними та процедурними*, що набувають студенти емпіричним та академічним шляхами. Фонетичні декларативні й процедурні знання про фонетичну сторону мовлення: фонемі та їхні артикуляційно-акустичні характеристики, основні модифікації звуків у потоці мовлення, фонетичну організацію слів (склад, словесний наголос), інтонацію та її складники (мелодіку, ритм, паузацію, наголос, темп, гучність, тембр), транскрипцію й інші умовні символи (залежно від іноземної мови) та графічні можливості відображення інтонації [1, с. 193]. Обидві категорії знань мають велике значення для оволодіння вміннями та навичками іншомовного мовлення, тому що процедурна категорія представляє собою деяку послідовність дій, що необхідно виконати з мовним матеріалом для того, щоб іншомовна комунікація відбулася. Так, мовні знання людини існують не самі по собі, а формуються у процесі її багатообразного досвіду і створення індивідуальної концептуальної картини світу.

Також необхідно зазначити, що когнітивний аспект фонетичної компетентності іноземної мови пов'язано з формуванням у студентів мовних та мовленнєвих здібностей, психічних процесів, що гарантують успішне оволодіння іншомовною комунікативною діяльністю.

Процес формування базових когнітивних структур сприяє когнітивному розвитку та формуванню мовної свідомості студента, на основі якого відбувається проникнення в іншу культуру, тобто формуються соціокультурні образи. Тому когнітивний аспект навчання іноземної мови пов'язано з розвитком у студентів здатності до гнучкого використання різних видів інформації, вмінням коректно відтворювати її.

Успішне оволодіння іншомовною комунікативною діяльністю також залежить від інших психічних процесів, рис характеру та психологічних індивідуальних характеристик, а також від оволодіння студентами стратегіями роботи з мовою.

Таким чином, когнітивний аспект навчання іноземним мовам передбачає оволодіння ним не лише як засобом міжкультурного спілкування, але і використання його як інструмента пізнання нової лінгвокультурної діяльності, когнітивного розвитку студента та оволодіння новою мовою.

Оволодіння фонетичною компетентністю є необхідною умовою для здійснення ефективної іншомовної міжкультурної комунікації. Коректне фонетичне забарвлення мовлення майбутнього вчителя іноземної мови дає змогу йому не лише передавати інформацію, а й виражати власне ставлення до співрозмовника та предмета розмови, здійснювати вплив на учасників комунікативного процесу. Фонетична компетентність

є здатність майбутнього вчителя іноземної мови правильно артикулювати та інтонаційно висловлювати власні думки і розуміти мовлення інших. Для цього майбутнім учителям іноземних мов необхідно оволодіти відповідними фонетичними знаннями і навичками. Саме від їх рівня сформованості, від обсягу опанованого студентами знання та усвідомлення динамічної взаємодії цих компонентів залежить ефективність формування фонетичної компетентності майбутніх учителів іноземної мови.

Використана література:

1. Бориско Н. Ф. Методика формування іншомовної фонетичної компетентності. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія та практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів. К. : Ленвіт, 2013. С. 195–215.
2. Вишневецький О. І. Методика навчання іноземних мов. Київ: Знання. 2011. С. 46-59.
3. Коваленко О. Я. Формування компетентнісного підходу до вивчення іноземних мов. Київ. 2008. № 3. С. 50–61.
4. Новий тлумачний словник української мови (у трьох томах). том 1. А – К / Укладачі: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. Київ : Вид-во «АКОНІТ». 2006. 926 с.
5. Яценюк Н. І. Підготовка майбутнього вчителя іноземної мови до формування іншомовної комунікативної компетенції молодших школярів засобами підручника: змістовий компонент. *Зб. наук. праць Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: педагогічні науки.* 2011. № 6. С. 57–63.

References:

1. Borysko N. F. (2013). *Metodyka formuvannia inshomovnoi fonetychnoi kompetentnosti* [Methods of forming foreign phonetic competence]. *Metodyka navchannia inozemnykh mov i kultur: teoriia ta praktyka: pidruchnyk dlia stud. klasychnykh, pedahohichnykh i linhvistychnykh universytetiv.* S. 195-215 [in Ukrainian].
2. Vyshnevskiy O. I. (2011). *Metodyka navchannia inozemnykh mov.* [Methodology of teaching foreign languages]. Kyiv : Znannia. S. 46–59. [in Ukrainian].
3. Kovalenko O. Ya. (2008) *Formuvannia kompetentnisnogo pidkhodu do vvychennia inozemnykh mov.* [Formation of a competence-based approach to learning foreign languages]. Kyiv. № 3. S. 50–61. [in Ukrainian].
4. Noviy tлумachniy slovník ukraýnskoyi movi (u troh tomah). (2006). [A new explanatory dictionary of the Ukrainian language (in three volumes)]. tom 1. A – K / Ukladachi: V. V. Yaremenko, O. M. Slipushko. Kyiv, Vid-vo «AKONIT», 2006. 926 s. [in Ukrainian].
5. Iatseniuk N. I. (2011). *Pidhotovka maibutnoho vchytelia inozemnoi movy do formuvannia inshomovnoi komunikativnoi kompetentsii molodshykh shkoliariv zasobamy pidruchnyka : zmistovyi komponent* [Preparation of the future teacher of a foreign language for formation of foreign communicative competence of junior schoolboys by means of the textbook: semantic component]. *Zb. nauk. prats Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Serii : pedahohichni nauk. Coll. Science. Proceedings of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Series: pedagogical sciences.* № 6. S. 57–63 [in Ukrainian].

Avramenko B. Cognitive aspect of phonetic competence of students of language specialties

The article analyses the significant role of foreign language competence in the professional training of future foreign language teachers. One of the components of foreign language competence is phonetic competence. Phonetic competence is devoted to the study of linguistic units of the lowest level of the language structure – phonetic-phonological. The importance of mastering phonetic material is determined by the role that phonetic units play in the language system as a means of communication. It has been established that the relevance of the study of phonetic issues is determined by the competence approach focused on the formation of future foreign language teachers' readiness for professional and pedagogical activities, which is ensured by a set of general, sectoral and special competences. A comparative analysis of the concepts of «competency» and «competence» is carried out. The features of phonetic competence of future foreign language teachers, which consist in the ability to express their thoughts correctly in articulation and intonation and to understand the speech of others, based on the relevant phonetic skills and knowledge, are investigated. It is the level of pronunciation skills, the amount of knowledge acquired and mastered and the dynamic interaction of these components that determine the effectiveness of the formation of future foreign language teachers' phonetic competence.

The article considers the cognitive component of the formation of future foreign language teachers' phonetic competence, which is a readiness for communicative and thinking activities aimed at mastering the meaningful subject of communication. It includes knowledge of phonetic terminology, skills and abilities to use phonetic knowledge, skills and abilities to operate phonetic means of communication.

Phonetic knowledge, which is understood as the reflection of sound phenomena of different levels existing in a foreign language – sound, phoneme, word or sentence, correct relations between grapheme and phoneme, as well as transcriptional notation, unambiguously characterising sound phenomena, is studied.

Key words: *competency, competence, subcompetence, cognitive component, declarative knowledge, procedural knowledge, linguodidactics.*